

Copernicus en de klemtoon

Toen ik voor de eerste keer met de Bossche Copernicuslaan bekend raakte, legde ik niet meteen verband met de wetenschapper uit de vijftiende en zestiende eeuw. Dat kwam niet omdat ik Copernicus toen, als tiener, niet kende. Copernicus is de grondlegger van de theorie die stelt dat de zon in het midden van het zonnestelsel staat en dat de planeten er omheen draaien.

Nee, ik had van die wetenschapper wel gehoord, maar ik legde dat verband niet omdat de Bosschenaren met wie ik toen tijdens vakantiewerk (o.m. bij een grote bierbrouwer) in aanraking kwam steevast spraken van de *Koprniekelaan*. Misschien dacht ik toen dat de straat vernoemd was naar een metaalverbinding, kopernikkel, en pas toen ik eens op de Ampèrestraat moest zijn en door de Copernicuslaan fietste, realiseerde ik me dat Copérnicus Copernícus geworden was. Eigenlijk niets vreemds als je bedenkt dat voor de sprekers, de taalgebruikers in de letterlijke zin van het woord, de naam van een straat volledig los kan komen te staan van de naamgever, hoe beroemd deze ook is. Overigens werd Copernicus geboren als Koppernigk in Thorn (West-Pruisen, nu Polen); zou dat met de Bossche klemtoonvariant moeten worden uitgesproken? Een andere straatnaam waarvan ik regelmatig hoor dat een aantal Bosschenaren de klemtoon anders legt dan te verwachten valt, is de Aartshertogenlaan. Aartshértogenlaan hoor ik wel eens als Aartshertógenlaan, zodat je bijna *Aartsrtoogenlaan* hoort. Toen ik straatnaamdeskundige van *Bossche Bladen* Marcel van der Heijden vroeg of hij nog meer voorbeelden ken-

de, noemde hij bovendien nog de Senécalaan, op Zuid in de Pette-laar. Séneca wordt dan *S'neeka*.

Het verschijnsel staat allerm minst op zichzelf. Het komt heel vaak voor dat woorden in verschillende streken met een andere klemtoon worden uitgesproken. Denkt u maar aan de verschillen tussen het Nederlands in Nederland en het Nederlands in Vlaanderen. De naam van de beroemde wetenschapper Simon Stevin klinkt in België anders dan bij ons: de klemtoon in Stevin valt in Vlaanderen op de e, maar in Nederland op de i. En het bekende automerk *Mercedes Benz* wordt door menige Vlaming als *Mércedés* uitgesproken, waarschijnlijk naar Waals voorbeeld.

Binnen Nederland zijn er duidelijke verschillen waar te nemen beneden en boven de rivieren. De Hollander klinkt heel anders dan de Brabander en dat komt ook tot uiting in de klemtoon. Echte Brabanders kunnen zich vreselijk storen aan het fout uitspreken van woorden als *houdoe* en *Rosmalen*:

zelfs bij het nos journaal kun je houdóe en Rosmálen horen. Maar is dat wel echt fout? Ik denk het niet. Het is juist heel gebruikelijk dat er bij ontlening, het lenen van woorden uit andere talen, iets wordt veranderd aan de uitspraak, ook als dat regionale taalvariëteiten betreft. De Brabantse dialecten doen dat bijvoorbeeld zelf volop met Franse leenwoorden: potage werd tot *p'tazzie*, ruiner tot *verinneren* en assurance tot *astransie*. Zulke dialectwoorden die met een lelijke term 'verbasteringen' genoemd worden, behoren gewoon tot het dialect. Ik vind ze prachtig, het *grazon* ruikt voor mij veel groener dan een gazon en een volière klinkt veel minder aantrekkelijk dan de *vogeljèère*. Dus laat ze maar houdóe roepen als ze een keer in Rosmálen zijn geweest. Lang leve de verscheidenheid. ■■■

De Aartshertogenlaan nog zonder bebouwing, vanaf het kruispunt Graafseweg ter hoogte van Sportpark De Vliert, gezien in westelijke richting. 29 januari 1950, het heeft licht gesneeuwd. (Foto: Stadsarchief, collectie Het Zuiden)

